

Συμπόσια και Γιορτές στα Αρχαϊκά και Κλασικά Χρόνια

Α. Ιδιωτικές Γιορτές και Συμπόσια

Πολύ λίγα γνωρίζουμε για τα δημόσια γεύματα στην κλασική αρχαιότητα και για τα δείπνα στις λέσχες.

Για τα γεύματα και τα συμπόσια των αθηναϊκών οικιών, αντίθετα έχουμε πολλές πληροφορίες.

Οι φτωχοί και οι άποροι γιόρταζαν απλά, όπως ζούσαν και καθημερινά.

Για τους φτωχούς, αλλά όχι τελείως άπορους, η διατροφή στην καθημερινότητά τους ήταν κατά κύριο λόγο τα δημητριακά που συνοδεύονταν από τροφές περιορισμένες σε ποικιλία, όπως τα πράσινα λαχανικά και οι ρίζες, η αγριαγκινάρα και τα βελανίδια με το μέλι. Το ψωμί από κριθάρι αποτελούσε σαφώς το βασικό είδος διατροφής. Από τα όσπρια αναφέρονται πιο συχνά τα λούπινα. Δηλητηριώδη όταν είναι ωμά, τα λούπινα μαγειρεύονται απ'ότι φαίνεται πολύ συχνά, όπως επίσης τα μανιτάρια, τα καρύδια, τα άγρια αχλάδια και τα σαλιγκάρια. Οι φακές ως σούπα και το κριθάρι ως πολτός είναι πολύ αγαπημένες καθημερινές τροφές. Το κριθάρι βέβαια γινόταν τροφή και για τα συμπόσια. Το σιτάρι, που δεν ευδοκιμεί στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας και συνεπώς αποτελούσε πιο ακριβή τροφή, δεν ήταν εύκολο για όλους, ούτε στις γιορτές. Όποτε υπήρχαν λίγα χρήματα θα πήγαιναν σε φτηνό κρασί και ξερά σύκα.

Τα γεύματα και τα συμπόσια των ευκατάστατων Αθηναίων

Στο μενού των πιο ευκατάστατων της κλασικής εποχής οι βασικές τροφές συνοδεύονταν από τον όψον, δηλαδή από λαχανικά, τυρί, αυγά, ψάρια και λιγότερο συχνά, κρέας. Στην κλασική Ελλάδα το νωπό κρέας που έτρωγαν οι άνθρωποι προερχόταν πάντα από θυσία. Το πρόβατο, η κατσίκα και ο χοίρος που έδιναν το κρέας τους για τροφή, καθώς και τα πουλιά, που εξασφάλιζαν από το κυνήγι, συμπλήρωναν ως τροφές το μενού της κλασικής εποχής. Το τυρί, πρόβειο ή κατσικίσιο, παρασκευαζόταν από πολύ παλιά.

Για όλους τα δυο πιο πολύτιμα αγαθά της ελληνικής γης ήταν η ελιά με το λάδι της και το αμπέλι με τον χυμό των σταφυλιών του. Ανάλογη με τις οικονομικές δυνατότητες ήταν η χρήση του ελαιόλαδου στην μαγειρική, ενώ οι ίδιες οι ελιές τρώγονταν ως ορεκτικά για τους πλουσιότερους, ως βασικό είδος διατροφής για τους φτωχότερους.

Μετά το γεύμα έπιναν οίνον αναμειγμένο με νερό. Εκείνη την στιγμή έφερναν στην αίθουσα του φαγητού καθαρά τραπέζια, στα οποία σερβίρονταν όσα συνόδευαν το κρασί, γλυκά, γλυκές πίττες, ξηροί καρποί, φρέσκα και ξερά φρούτα. Όλες αυτές οι λιχουδιές ονομάζονταν τραγήματα. Συνεπώς τα τρία συστατικά μέρη ενός κανονικού ελληνικού γεύματος – καθημερινού ή εορταστικού - ήταν ο σίτος (η βασική τροφή), το όψον (αυτό που τρώει κανείς με ψωμί) και ο οίνος.

Όσο αυξανόταν ο πλούτος και η επίδειξη, τόσο αυξανόταν και η κατανάλωση κρέατος. Στο μεταξύ, μία πόλη ζωσμένη από παραλίες αποτελούσε την αγορά στην οποία απευθύνονταν τα εμπορεύματα πολλών αλιευτικών κέντρων και θα ήταν παράλογο να μην καταλήγουν ψάρια στο τραπέζι των πλουσίων. Όμως, το ψάρι ήταν μια πολυτέλεια προσιτή στα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα. Η ανάπτυξη της γαστρονομίας στις ελληνικές πόλεις ακολούθησε παράλληλη πορεία με την ανάπτυξη της αγοράς των νωπών ψαριών. Έτσι η γαστρονομία της Αθήνας παίρνει σαφέστατα την μορφή της γαστρονομίας των θαλασσινών.

Στα συμπόσια των ευκατάστατων Αθηναίων τα τραπέζια ήταν βαρυφορτωμένα και το κρασί έρεε άφθονο.

Σ' ένα πλούσιο δείπνο (περίπου τον 5ο π.Χ. αιώνα) μπορούσε κανείς να δει τυρί της Αχαΐας, σύκα και μέλι της Αττικής, «αίθοπα οίνο» από τη Χίο και τη Λέσβο, θαλασσινά από τις πλούσιες ακτές της Εύβοιας, δαμάσκηνα από τη Δαμασκό της Συρίας, κριθαρένιο ψωμί από την Πύλο, φάβα ή ζωμό από μιζέλια, τηγανίτες βουτηγμένες στο λάδι και γαρνιρισμένες με μέλι, τυρί αλογίσιο, βραστούς βολβούς, ραπάνια για να φεύγει το μεθύσι και βέβαια τις πίτες της Αθήνας, καύχημα της πόλης, παραγεμισμένες με τυρί, μέλι και διάφορα «νωγαλεύματα».

Οι οικογένειες που θυσίαζαν στους θεούς με κάποια αφορμή προσκαλούσαν κόσμο στα γεύματα.

Οι θυσίες στους θεούς ήταν ευκαιρία για ομαδική δραστηριότητα που έδινε τη δυνατότητα της κατανάλωσης κρέατος, κάτι όχι ιδιαίτερα συνηθισμένο εκτός εορτών. Οι γυναίκες παρόλο που είναι σχεδόν αθώρητες, στην θυσία είχαν κεντρικό ρόλο. Εκείνες φρόντιζαν για την οργάνωση της θυσίας, αλλά και βοηθούσαν τους δούλους. Σύμφωνα με τις δοξασίες, οι θεοί έδιναν μεγάλη σημασία στη θυσία, όμως τα δεύτερα πιάτα, οι εκλεπτυσμένες σάλτσες, η προσεχτική προετοιμασία διαλεκτών κομματιών κρέατος ή ψαριού δεν είχαν καμία σχέση με τους θεούς. Από την άλλη μεριά, τα γλυκίσματα και οι σπόροι δημητριακών με τους οποίους έραιναν το σφάγιο δεν αφορούσαν καθόλου τους ανθρώπους, αλλά ήταν προσφορές στους θεούς.

Το φαγητό και το ποτό – σε καθημερινή ή εορταστική περίπτωση - εξυπηρετούν πολλούς σκοπούς. Η φιλοξενία, που περιλαμβάνει και την παράθεση δείπνου, είναι έννοια σημαντική, όπως αρχή ή επικύρωση φιλίας, ενώ μια πρόποση κατά τη διάρκεια του δείπνου, μπορεί να επικυρώσει έναν έρωτα. Οι εκδηλώσεις λοιπόν, τα *τραπέζια*, είναι οι ευκαιρίες που ακόμα και ένα μεσαίο νοικοκυριό μπορούσε να αξιοποιήσει για να δώσει προς τα έξω μια εικόνα του εαυτού του. Μάλιστα, κάποιοι άνθρωποι είχαν την τάση να ξοδεύουν πάνω από τις δυνατότητές τους, είτε υποδεχόμενοι κόσμο, είτε ως προσκεκλημένοι. Το κρασί και τα φαγητά σε κάποιες περιπτώσεις τα έφερναν οι καλεσμένοι. Ωστόσο δεν λείπουν και τα παράπονα για κακό μαγείρεμα – συχνά δικαιολογίες για να μην πληρώσει κανείς τη συμμετοχή του σε κάποια εκδήλωση, όπως συχνά επίσης γινόταν με προσυνηννόηση.

Ο χρόνος, ο τόπος και η εθιμοτυπία των συμποσίων

Οι οικογένειες έτρωγαν στο σπίτι. Οι ώρες φαγητού δεν ήταν σταθερές, το γεύμα του μεσημεριού λεγόταν *άριστον* και το βραδινό φαγητό λεγόταν *δείπνον*. Στην περίπτωση που θυσίαζαν έτρωγαν νωπό κρέας.

Οι άνδρες προσκαλούσαν συχνά στο σπίτι τους άλλους άνδρες για να γιορτάσουν τις δημόσιες επιτυχίες τους, αθλητικές και πολιτικές ή για να πραγματοποιήσουν μια απλή συγκέντρωση για φίλους. Ένα συμπόσιο μπορούσε να οδηγήσει σε *γλεντοκόπι*, σε άλλο συμπόσιο σε άλλο σπίτι ή σε καντάδα έξω από σπίτι.

Οι γυναίκες στο σπίτι ήταν αθώρητες για τους νομοταγείς ξένους. Οι εξώπορτες ήταν συνήθως κλειδωμένες και η εσωτερική διαρρύθμιση των σπιτιών προϋπέθετε την διάκριση πολλών διαφορετικών χώρων. Ένας από αυτούς ήταν ο *ανδρώνας*, ένας χώρος που κατά κανόνα οι άνδρες υποδέχονταν άλλους άνδρες για κατ'οίκον δείπνα και συμπόσια. Οι γυναίκες των καλών αθηναϊκών σπιτιών δεν έρχονταν σε επαφή με τους άνδρες φιλοξενούμενους και δεν είχαν λόγο να μπουκ στον ανδρώνα. Όταν δεν υπήρχαν ξένοι άνδρες στο σπίτι δεν χρειαζόταν οι γυναίκες να αποσύρονται στον *γυναικωνίτη*. Μπορούσαν να φάνε με την άνεση τους, είτε μέσα στο σπίτι είτε στην αυλή.

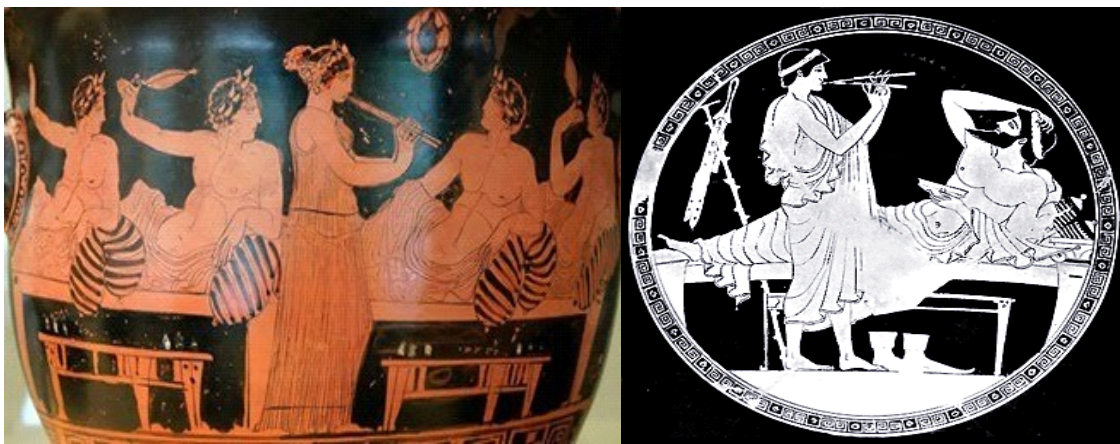
Στην αρχή ενός συμποσίου οι υπηρέτες έφερναν νερό για το πλύσιμο των χεριών και ξεκινούσε σπονδή προς το θεό Διόνυσο, το θεό του κρασιού.

Κατά τη διάρκεια του συμποσίου οι άνδρες ήταν ξαπλωμένοι σε ανάκλιντρα – ειδικά έπιπλα για συνεστιάσεις.

Ένας συνήθης θάλαμος υποδοχής περιλάμβανε επτά ανάκλιτρα. Ο μικρός αριθμός συμμετεχόντων και η οικειότητα ήταν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ίδιας της φύσης των ελληνικών γευμάτων και της ελληνικής διασκέδασης.

Τα δείπνα και τα συμπόσια τα ετοίμαζαν οι τραπεζοποιοί δηλαδή πόσα πιάτα πρέπει να νοικιάσουν (αν δεν υπήρχαν αρκετά στο σπίτι), πόσα τραπέζια πρέπει να υπάρχουν, τι φαγητό θα σερβιριστεί, ή ακόμα για το πλύσιμο των πιάτων και τη φροντίδα του φωτισμού. Ο ρόλος του μάγειρα στο σπίτι ήταν απλώς να δίνει εντολές. Σε περίπτωση που δεν υπήρχε τραπεζοποιός την δουλειά του την κάνουν οι δούλοι και ο μάγειρας του σπιτιού.

Οι μόνες γυναίκες που έπαιρναν μέρος σ' αυτές τις συγκεντρώσεις ήταν τραγουδίστριες, χορεύτριες ή εταίρες που διασκέδαζαν τους παρευρισκόμενους συχνά παίζοντας κάποιο μουσικό όργανο.

Η μουσική που αποτελούσε μέρος του συμποσίου προσφερόταν από αυλητές, κιθαριστές και άλλους μουσικούς ή και από το τραγούδι των ίδιων των συνδαιτυμόνων. Διάφορα είδη ποιήσεως απαγγέλλονταν στα συμπόσια. Η απαγγελία στίχων μπορούσε να πάρει την μορφή αγώνα, δεν έλειπαν όμως και τα πνευματικά παιχνίδια (γρίφοι ή αινίγματα) και παιχνίδια επιδεξιότητας..

Το κρασί ανακατεύονταν με νερό σε αναλογίες καθορισμένες από τον οικοδεσπότη προκειμένου να εξασφαλιστεί η πρόοδος της μέθης. Στην αρχή, οι Έλληνες έπιναν το κρασί ανέρωτο, «*άκρατον οίνον*», αλλά αργότερα διαπίστωσαν πως πίνοντας νερωμένο κρασί, «*κεκραμένον οίνον*», μπορούσαν να αποφύγουν όλες τις δυσάρεστες συνέπειες του άκρατου οίνου.

Έγινε λοιπόν γενικός κανόνας η ανάμειξη του κρασιού με νερό, σε αναλογία συνήθως ένα μέρος οίνου, τρία μέρη νερού, ενώ η πόση ανέρωτου κρασιού θεωρούνταν βαρβαρότητα. Η μοναδική ίσως στιγμή της ημέρας που ο κοινός πολίτης της αρχαιότητας έπινε άκρατο τον οίνο του ήταν όταν κάθε πρωί βουτούσε το ψωμί του στο κρασί.

Η απελευθέρωση των αναστολών ήταν ο αντικειμενικός σκοπός του συμποσίου. Η συμπεριφορά εδώ δεν υπάκουε στους κανόνες καλής συμπεριφοράς που ίσχυαν εκτός συμποσίου. Προσβολές, κοροϊδία, επικίνδυνες πολιτικές απόψεις, ανέκδοτα, όλα εξουδετερώνονταν από το γέλιο της στιγμής και από την αμνησία της επόμενης ημέρας. Όμως εξίσου σημαντική υπόθεση ήταν η διατήρηση μιας πολιτισμένης ατμόσφαιρας. Η

καταδίκη της μέθης είναι πανάρχαια. Οι συμποσιαστές μπορούσαν να χαίρονται το γεύμα, το ποτό, τη συζήτηση και στο τέλος να φεύγουν ικανοποιημένοι.

Υπάρχουν αγγειογραφίες που παρουσιάζουν γυναικεία συμπόσια, στα οποία οι γυναίκες απολάμβαναν με ευχαρίστηση λίγη μουσική ψυχαγωγία, παρόμοια με αυτήν που απολάμβαναν οι άνδρες.

B. Δημόσιες Γιορτές

Σε ένα πλήθος από δημόσιες γιορτές που ακολουθούσαν τον κύκλο των εποχών και της αγροτικής παραγωγής οι αρχαίοι Έλληνες τιμούσαν τους θεούς τους και έβρισκαν ευκαιρίες για ομαδική συμμετοχή σε θρησκευτικές τελετές, σε πάσης φύσεως δρώμενα και διασκέδαση με φαγητό, μουσική και χορό.

Θα αναφερθούμε ενδεικτικά στα *Ανθεστήρια* και στα *Διονύσια*, δύο από τις πιο χαρακτηριστικές γιορτές όπου οι θρησκευτικές πρακτικές καταλήγουν σε ξέφρενο γλέντι.

1. Ανθεστήρια

Ετήσια γιορτή που συνδέεται με την αναγέννηση της φύσης, αλλά και γιορτή των νεκρών. Τις περισσότερες πληροφορίες έχουμε από την τέλεση της γιορτής στην Αθήνα, αλλά και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας και της Ιωνίας πρέπει να τελούνταν Ανθεστήρια. Γιορτάζονταν κατά τον μήνα Ανθεστηριώνα (τέλος Φεβρουαρίου - αρχές Μαρτίου) και διαρκούσαν τρεις ημέρες. Έχει υποστηριχτεί πως το όνομα *Ανθεστήρια* δε σχετίζεται με το *άνθος* και το ρήμα *ανθίζω*, αλλά με το ρήμα «*αναθέσασθαι*» που σημαίνει *ξορκίζω* και αναφέρεται στην ανάκληση των ψυχών που πραγματοποιείται την τρίτη ημέρα της γιορτής – ημέρα αφιερωμένη στις ψυχές των νεκρών.

Η πρώτη μέρα ονομαζόταν *Πιθοίγια* αφού άνοιγαν τους πίθους του νέου κρασιού. Συνήθιζαν να φέρνουν το πρώτο κρασί στο ιερό του Διονύσου και να κάνουν σπονδές έξω από το κλειστό ιερό του θεού, προς τιμή του, ευχόμενοι να καταναλώσουν αίσια την καινούρια παραγωγή. Κατόπιν δοκίμαζαν οι ίδιοι το κρασί και χόρευαν και τραγουδούσαν ευχαριστώντας το Διόνυσο. Την ημέρα εκείνη καθώς και την επόμενη, οι Αθηναίοι, επέτρεπαν στους δούλους να πίνουν μαζί τους.

Η επόμενη μέρα ονομαζόταν *Χόες* από τα αγγεία που χρησιμοποιούσαν στους αγώνες ταχυποσίας, όταν γινόταν η πομπική είσοδος του Διονύσου στην πόλη και ο «ιερός γάμος» του θεού με τη σύζυγο του άρχοντος βασιλέως.

Όσοι μετείχαν στους αγώνες έφερναν μαζί τους ειδικό όμοιο πήλινο αγγείο, τον «χουν» (οινοχόη), και το έπαθλο, που ήταν ασκός κρασιού, το έπαιρνε όποιος έπινε πρώτος όλο το κρασί του. Στον νικητή της επισημότερης ομάδας των οινοποτών ο ίδιος ο βασιλιάς παρέδιδε τον ασκό με το κρασί ή κάποιο γλύκισμα.

Η τρίτη ημέρα των Ανθεστηρίων είχε το όνομα *Χύτροι*. Το όνομα της ημέρας οφειλόταν στα πήλινα αγγεία με μαγειρεμένα πολυσπόρια (πανσπερμία, κόλλυβα), που τα αφιέρωναν στο χθόνιο Ερμή, τον ψυχοπομπό.

Τα Υδροφόρια ήταν μια γιορτή που γινόταν την τρίτη μέρα των Ανθεστηρίων σε ανάμνηση όσων πνίγηκαν – σύμφωνα με το μύθο - κατά τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα. Κατά τη γιορτή αυτή έριχναν άρτους από σιτάρι και μέλι σε ένα χάσμα που υπήρχε μέσα στο ναό του Ολυμπίου Διός γιατί από το χάσμα εκείνο πίστευαν ότι η Γη είχε απορροφήσει τα νερά του κατακλυσμού.

2. Διονύσια

Τα Διονύσια ήταν πανελληνίες γιορτές προς τιμή του Διονύσου με σημαντικότερα κέντρα τους την Αθήνα, την Κόρινθο, τη Σμύρνη, την Κέρκυρα, τη Νάξο, τη Δήλο, τη Τήνο, τη Σικυώνα, τη Μίλητο και τη Βοιωτία.

Ο γενικός χαρακτήρας των Διονυσίων περιελάμβανε οινοποσία, ευθυμία, άκρατο ενθουσιασμό, κύμβαλα, τύμπανα, θιάσους, πομπές και διθυράμβους.

Στα «Μικρά» ή «κατ' αγρούς» Διονύσια οι πανηγυριστές ανταλλάζανε σκώμματα και χειρονομίες με τους περαστικούς, ενώ γίνονταν πομπές κανηφόρων, μασκαράτες, φαλλοφορίες και δραματικοί αγώνες προς τιμή του Θεού, αλλά και συμπόσια με μουσική και χορό. Οι κωμαστές μετά το τέλος του συμποσίου φορούσαν προσωπίδες και στεφάνους, έκαναν αγώνες λαμπαδηφορίας και μετά περιφέρονταν στους δρόμους χορεύοντας και τραγουδώντας με τη συνοδεία μουσικής.

Στα «Μεγάλα Διονύσια τιμούσαν το Θεό ως «Ελευθερέα», με περιφορά του αγάλματος του Θεού και φαλλοφορία, θυσία ταύρου και θεατρικούς αγώνες στο θέατρο του Θεού, κάτω απ' την Ακρόπολη.